

КАЗАНЧАН А.А., доцент кафедри теорії держави і права Херсонського державного університету

Проблеми пенсійного забезпечення громадян в Україні на сучасному етапі

Згідно з чинним законодавством України про соціальний захист населення громадяни мають право на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, у старості та в інших випадках, передбачених законодавством, право на достатній рівень життя, що має забезпечуватись за рахунок сплати пенсій, допомог, інших соціальних виплат (ч.1, 3 ст. 46 Конституції України) [1].

Пенсійне забезпечення є одним з найбільш важливих видів соціального забезпечення громадян в Україні. Його значення для соціального захисту громадян важко переоцінити: пенсійні виплати отримують близько 14 мільйонів осіб (станом на кінець 2009 року), для значної кількості громадян такі виплати є основними і такими, що мають сплачуватись на рівні, не нижче мінімальних соціальних стандартів [2]. Однак, існуюча система пенсійного забезпечення далека від досконалості, вона має певні недоліки, що перешкоджають її нормальному функціонуванню, не дозволяє в повній мірі громадянам реалізувати свої конституційні права.

Метою даної статті є визначення основних проблем, що існують в сфері пенсійного забезпечення, обґрунтування пропозицій щодо їх вирішення.

Виключна важливість пенсійного забезпечення для забезпечення непрацездатних громадян пояснюється такими обставинами :

По-перше, пенсії призначаються тоді, коли непрацездатні громадяни опинились в найбільш складних соціальних обставинах і найбільше потребують допомоги від держави, суспільства (старість, інвалідність, втрата годувальника та ін.).

По-друге, вони дійсно є єдиним або основним джерелом засобів для існування пенсіонерів, які на момент виходу на пенсію або протягом певного часу після нього набувають часткової або повної непрацездатності.

По-третє, розміри пенсій перевищують розміри інших соціальних виплат і, як правило, залежать від тривалості трудового (страхового) стажу та розміру заробітків пенсіонера протягом його попередньої трудової діяльності.

По-четверте, пенсійне забезпечення має регулярний характер, тобто пенсії сплачуються щомісячно. Крім того, вони сплачуються протягом тривалого терміну або, навіть, довічно. Наприклад, довічний характер мають пенсії за віком, пенсії за вислугою років, а за певних обставин - й пенсії з інвалідності та пенсії в разі втрати годувальника (ст. ст. 34, 38 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”) [3].

По-п’яте, достатній рівень пенсійного забезпечення є одним з мінімальних державних соціальних стандартів, який забезпечується за рахунок коштів системи загальнообов’язкового державного пенсійного та соціального страхування, а також за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів.

Про проблеми існуючої моделі пенсійного забезпечення громадян в Україні сказано вже немало [4-10]. Серед таких проблем виділяються наступні:

- низький рівень середнього розміру пенсій; невідповідність розміру пенсій трудовому стажу та сплаченим пенсійним внескам працівників; складна демографічна ситуація в країні [4; 10];

- паралельне існування декількох пенсійних систем і, внаслідок цього, значна диспропорція у розмірах пенсій на пільгових та загальних засадах (10-30 раз); збільшення розриву між раніше призначеними та новими пенсіями; невідповідність розміру пенсій міжнародним стандартам; неврегульованість пенсійного забезпечення окремих категорій працівників [5];

- низький рівень мінімальної пенсії у порівнянні з прожитковим рівнем; значний дефіцит Пенсійного фонду, який компенсується з Державного бюджету [6; 8];

- велика кількість пільгових пенсій, а відповідно підвищення витрат на пенсійне забезпечення пільгових категорій громадян за рахунок бюджетних коштів; зрівнялівка у розмірах мінімальної та середньої пенсій тощо [8-10];

- несвоєчасна сплата страхових зборів (внесків) до Пенсійного фонду України, що породжує заборгованість з виплати пенсій [10].

На наш погляд, враховуючи вищезазначені обставини, серед основних

проблем пенсійного забезпечення громадян в Україні слід виділити наступні:

По-перше, недостатність доходів з джерел фінансування пенсійного забезпечення для покриття витрат на виплату пенсій, доплат, надбавок, забезпечення пільгового пенсіонування окремих категорій пенсіонерів.

Як зазначають офіційні джерела, дефіцит Пенсійного фонду України складає близько 65 млрд. гривень [11], що свідчить про неефективність існуючої моделі пенсійного страхування, про її надмірну затратність, що стає нездоланим бар'єром як на шляху розвитку системи пенсійного забезпечення, підвищення розмірів пенсій, так і на шляху виконання багатьох "бюджетних" зобов'язань держави (розвиток житлово-комунальної інфраструктури, системи закладів охорони здоров'я, освіти, охорона громадського порядку, сприяння розвитку підприємницької діяльності та інших).

По-друге, рівень пенсійного забезпечення є достатньо низьким і таким, що не дозволяє переважній більшості пенсіонерів почувати себе соціально й матеріально захищеними, не дозволяє реалізувати значну частину своїх конституційних прав та свобод. І хоча номінальний розмір пенсійних виплат постійно збільшується у відповідності до збільшення розмірів прожиткового мінімуму або у зв'язку із інфляційними процесами, однак внаслідок зростання цін та тарифів на товари та послуги реальний розмір цих виплат дещо зменшився.

По-третє, існуюча система пенсійного забезпечення громадян містить в собі значні диспропорції між кількістю працюючих, що формують кошти на пенсійне забезпечення, та пенсіонерів, що споживають ці кошти, між вкладом різних категорій пенсіонерів у формування коштів на пенсійне забезпечення, між розмірами пенсійних виплат та інші.

Очевидним є способи вирішення більшості проблем в сфері пенсійного забезпечення громадян в Україні – це зменшення витрат та збільшення доходів Пенсійного фонду України, за рахунок коштів якого й здійснюється пенсійне забезпечення переважної більшості громадян в нашій країні.

Серед пропозицій щодо зменшення витрат в системі пенсійного забезпечення називаються наступні: запровадження обмеження на максимальні персональні пенсії з тим, щоб співвідношення максимальних пенсій та мінімальних пенсій (або

прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб) було не більше 10 розмірів [9]; встановлення відповідності між розмірами страхових пенсійних внесків та розмірами пенсій, тобто зменшення навантаження по сплаті пільгових пенсій; стимулювання більш пізнього виходу на пенсію [4]; встановлення однакового віку виходу на пенсію для жінок і чоловіків [4; 6] та інші.

Серед пропозицій щодо збільшення доходів в системі пенсійного забезпечення називаються наступні: збільшення кількості платників страхових пенсійних виплат в цілому та у співвідношенні із кількістю пенсіонерів безпосередньо за рахунок стимулювання громадян до більш пізнього виходу на пенсію, а також за рахунок підвищення пенсійного віку для жінок [4]; залучення нових коштів за рахунок запровадження системи недержавного пенсійного страхування [5; 6]; зростання заробітних плат працівників і, відповідно, відрахувань з них у вигляді страхових пенсійних внесків, що відбувається за рахунок кардинальної зміни структури витрат і зростання фонду заробітної плати в ній [9] та інші.

Крім того, вдосконалення системи пенсійного забезпечення громадян в Україні потребує уніфікації пенсійного законодавства, яке нині налічує близько 30 відповідних законодавчих акти, з тим, щоб встановити єдині принципи пенсійного забезпечення, умови та порядок встановлення пенсійних виплат для різних категорій пенсіонерів [7].

На наш погляд, розв'язати зазначені проблеми в системі пенсійного забезпечення громадян в Україні можливо лише комплексним запровадженням низки заходів законодавчого, економічного, соціального та іншого характеру.

По-перше, необхідно законодавчо забезпечити рівні умови та порядок отримання пенсій, закріпити відповідність трудового внеску працівників до розмірів пенсій в солідарній пенсійній системі, а також визначити категорії та кількість пенсіонерів, що отримують пільгові пенсії, та механізми забезпечення пенсійних пільг.

По-друге, слід активно запроваджувати заходи економічного характеру, що включають заходи щодо збільшення кількості робочих місць, особливо в “недержавному” секторі економіки, за рахунок створення нових підприємств, установ, організацій; збільшити розміри заробітної плати працівників, доходи інших

категорій пенсіонерів за рахунок структурних змін у фондах заробітної плати, зменшення кількості та обсягів податкових відрахувань; слід стимулювати трудову активність громадян та більш пізній вихід на пенсію через встановлення пільг, переваг трудового, соціального та іншого характеру.

По-третє, слід застосовувати заходи соціального характеру, що передбачають підвищення тривалості життя та рівня життя громадян, залучення їх до активного споживання товарів та послуг, залучення до системи добровільного недержавного соціального страхування тощо.

Однак, ці заходи слід застосовувати поетапно, з врахуванням економічних та політичних реалій сьогодення, з врахуванням бажань і прагнень громадян, щоб їх реалізація відбувалась еволюційним шляхом, без значних негативних змін та потрясінь, позитивно сприймалась більшістю населення.

Список літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Биліна О. Бюджет Фонду дозволяє чітко і вчасно виплачувати пенсії громадянам // Пенсійний кур'єр : Тижневик Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // courier-pfu.com.ua](http://courier-pfu.com.ua).
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування": Закон України №108-IV від 09.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. - № 49-51. - Ст. 376.
4. Бенько І. Основи пенсійного забезпечення громадян України: проблеми та перспективи розвитку // Наукові записки Тернопільського національного економічного університету. – Вип. 14. – 2005. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // library.tane.edu.ua](http://library.tane.edu.ua).
5. Про стан і проблеми пенсійного забезпечення громадян та завдання профспілок у цій сфері: Постанова Федерації професійних спілок України №П-25-8 від 15.02.2006 // NAU-Online. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // zakon.nau.ua](http://zakon.nau.ua).
6. Вирішення проблеми пенсійного забезпечення в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // insbroker.com.ua](http://insbroker.com.ua).
7. Пенсійне забезпечення: стан та перспективи. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // kyiv-obl.gov.ua](http://kyiv-obl.gov.ua).
8. Проблеми пенсійного забезпечення. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // durdom.in.ua](http://durdom.in.ua).
9. Добрий М. Проблеми пенсійного забезпечення // Народна влада. - [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: [http : // narodna-vlada.org.ua](http://narodna-vlada.org.ua).

10. Іващук С.С. Проблеми пенсійного забезпечення: прагматика та шляхи удосконалення. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : // rusnauka.com](http://rusnauka.com).

11. Про державний бюджет України на 2010 рік // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. - №22-23, №24-25. - Ст.263.